

Etika in religija v tehnološki (digitalni) dobi

Ethics and Religion in The Technological (Digital) Age

1. Uvodnik

Razvoj tehnologije je v zadnjih desetletjih doživel silovit razmah. Vstopili smo v digitalno dobo, ko je večina informacij že digitalno opisana in omogoča digitalno obdelavo ter uporabo. Naša tehnološka doba je digitalna doba. Izraz ,digitalizacija' pa se ne nanaša samo na tehnični vidik, ampak tudi na aspekte psihičnega, socialnega, družbenega, kulturnega in duhovnega vpliva digitalizacije. Digitalizacija zajema vse ravni in področja človekovega življenja in jih pomembno preobraža. Je dvorezen meč: po eni strani omogoča izboljšave, po drugi strani pa predstavlja nevarnost – ali pa so njeni učinki že kar dejansko škodljivi. Nevarnost je korenita: pod vprašaj je postavljena človeškost in človečnost človeka. Nekateri govorijo kar o ,preseganju' človeka. Pojavile so se ideologije, kot je (radikalni) transhumanizem, ki so z razumevanjem človeka, kot ga zasledimo v izročilu (svetovnih) religij, nezdržljive. Vse bolj se uveljavlja scientistični pogled na človeka, ki tega redukcioniistično razume v pojmih algoritmov in obdelave podatkov. Ta pogled marsikje – na pomembnih pozicijah moči in odločanja – izpodriva personalistično in humanistično razumevanje človeka, po katerem je človek ustvarjeno, telesno in odnosno bitje, umeščeno v svoje okolje ter odprto v svet in presežnost. Tak pogled je osnova pripoznavanja človeka kot svobodnega bitja.

Vsi ti pojavi zahtevajo sodoben (kritičen) odziv teologije, filozofije in drugih humanističnih ved. Te morajo relevantne pojave proučiti, jih po potrebi utemeljeno zavrniti in s svojimi spoznanji podati osnovo za izdelavo smernic etičnega ravnanja ter reguliranja življenja v digitalni dobi. Najti moramo ustrezen kompromis – srednjo pot – med omogočanjem razvoja znanosti in tehnologije, njene uporabe na eni strani ter zaščito človeka, človeškosti in človečnosti na drugi. Temu namenu sledijo tudi članki v pričujoči številki.

Številka prinaša obravnavo različnih vidikov, vrst in oblik tehnologije, posebno pozornost pa namenjamo umetni inteligenci. Umetna inteligenca se je izkazala za osrednjo tehnologijo sedanjosti in prihodnosti. Velik napredek v razvoju umetne inteligence predstavlja globoko družbeno spremembo, ki bo korenito spremenila človekov življenjski svet – veliko bolj, kot ga že je, v obsegu in na način, ki si ga še ne moremo zares predstavljati in oceniti. V prihodnosti bodo sistemi umetne inteligence vse bolj vključeni v naše (vsakdanje) življenje in delo. Mnogi to razumejo kot temeljno revolucijo v človekovem bivanju. Kajti tehnične inovacije nimajo

le velikega potenciala za podporo človekovi dejavnosti, na primer raziskovalni, komunikacijski, ekonomski, zdravstveni, temveč spreminjajo človekovo okolje in resničnost ter hkrati vplivajo na človeka samega: tako na njegovo zunanost in telesnost kot tudi na njegovo ‚notranjost‘. Oblikujejo in spreminjajo njegovo telo, način razmišljanja in doživljanja; predstavljajo izziv za človekovo razumevanje samega sebe in resničnosti. Ti izzivi tehnologije zadevajo tako rekoč vse vidike in področja človekovega življenja, vključno z etičnimi in religijskimi, ki se jim še posebej posvečamo. Namen pričujoče številke je povečati in poglobiti njihovo razumevanje ter prispevati k reševanju problemov, ki jih razvoj tehnologije prinaša.

Številka je tematsko bogata in raznovrstna. Uvajajo jo filozofski prispevki (Žalec, Strahovnik, Miklavčič, Štivič, Pohar, Gregorčič), ki se ukvarjajo z opredelitvijo pojma inteligence, izzivi velikih jezikovnih modelov, vprašanjem transparentnosti, kiborgizacijo, ter razumevanjem (vloge in pomena) tehnologije pri pomembnih mislecih (de Chardin, Habermas). Strahovnik Centa predstavlja sodobne izzive identitete z vidika pogovornih robotov. Članki Osredkarja, Trontlja in Malmenvalla ponujajo pogled z zgodovinske perspektive, prva dva z religiološke, zadnji pa v okviru slovenske intelektualne zgodovine. Podoben pristop odlikuje Petkovškov članek o Misijonski družbi. Jeglič religiološko raziskuje širjenje salafizma na Balkanu v digitalni dobi. Pedagoški in psihoterapevtski sklop tvorijo članki Vodičarja, Nežič Glavice, Erzarja in Kranerja, ki se ukvarjajo s problemi avtoritete, sodobne pedagoške paradigme – ki je primerna za digitalno dobo –, problemom spletne pornografije ter osamljenostjo mladih. Platovnjak in Svetelj povezujeta teološke in filozofske vidike v svoji raziskavi tehnologije z vidika duhovnosti, telesnosti in nesmrtnosti. Teološki sklop dopolnjujeta prispevka Globokarja in Steguja. Prvi v kontekstu vprašanja evtanazije predstavlja različna razumevanja človekovega dostojanstva in se zavzema za njegovo odnosno razumevanje, drugi se posveča kerigmi in lepoti v tehnološki dobi.

Vidimo torej, da ima številka medpanožni značaj. Avtorji o problemih razpravljamo z različnih vidikov: filozofskega, teološkega, (bio)etičnega, religiološkega, kulturološkega, psihološkega in psihoterapevtskega, pedagoškega, zgodovinskega in drugih. Verjamemo, da lahko izzive in probleme, s katerimi se ukvarjamo v tokratni številki, razumemo bolje, če se jih lotimo z različnih, medsebojno dopolnjujočih se vidikov – etična in religijska vprašanja ter problemi, ki so povezani s tehnologijo, digitalizacijo, umetno inteligenco itd., so namreč zelo kompleksni in večplastni, zato zahtevajo raziskovanje in razjasnitev z različnih plati.